

NOWY ROCZNIK POŚWIĘCONY DZIEJOM ZAKONÓW W CZECHACH I NA MORAWACH

„Bibliotheca Strahoviensis” t. 1:1995; t. 2:1996, Klášter Premonstrá-
tů na Strahově

Narodziny nowego czasopisma poświęconego dziejom zakonnym jest w krajach Europy postkomunistycznej wydarzeniem ważnym i, niestety, ciągle odosobnionym. Powstały w 1995 r. rocznik „Bibliotheca Strahoviensis” jest dziełem badaczy skupionych wokół w bibliotece należącej do znajdującego się w Pradze opactwa premonstratensów ze Strahowa¹. Nic też dziwnego, że tematyka większości prac w nim publikowanych albo bezpośrednio dotyczy dziejów zakonu, opactwa lub biblioteki, albo też oparta jest na materiałach przechowywanych w znanej przecież z zasobności biblioteki strahowskiej². Jednakże redakcja stawia przed sobą szersze cele, pragnąc stworzyć z nowego pisma czynnik aktywizujący ciągle mało jeszcze rozwinięte czeskie i morawskie badania nad dziejami zakonów.

Inicjatywę tę wypada powitać jak najgoręcej. Ponieważ dystrybucja rocznika ma bardzo „lokalny” charakter, warto szerzej zaprezentować czytelnikowi polskiemu zawartość dwu jego pierwszych numerów.

Każdy tom składa się z trzech stałych części: *Monasteralia*, *Ex Bibliotheca*, *Miscellanea*. Artykuły zamieszczone w części 1. i 2. opatrzone są streszczeniami: w t. 1. — angielskojęzycznymi, w t. 2. — niemieckojęzycznymi. Zawartość obu tomów czasopisma przedstawię według tych właśnie działów.

¹ P. Sommer, P. Vlček, *Praha I — Hradčany. Premonstrátská kanonie u kostela Nanebevzeití P. Marie na Strahově*, w: *Encyklopedie* (zob. przyp. 3), s. 442–451.

² J. Rybov, *Soupis rukopisů Strahovské knihovny*, II–V, Praha 1970–1979.

1

Monasteralia zawierają większe artykuły poświęcone dziejom szeroko rozumianego życia klasztornego w Czechach i na Morawach³, ze zrozumiałą w tego typu piśmie preferencją dla premonstratensów oraz materiałów źródłowych przechowywanych w bibliotece strahowskiej. W tomie pierwszym znajdziemy rozprawę P. Pokorného na rzadko spotykany w historiografii temat herbu opactwa, tu – strahowskiego⁴. Rozszerzeniem tej pracy jest oddzielnie opublikowany przez tegoż autora zarys rozwoju herbów klasztornych w Czechach⁵. J. Čechura w studium nad urbarzem strahowskim z 1410 r. ukazuje ówczesny stan majątku klasztornego, analizując przyczyny kryzysu gospodarczego przeżywanego przez kanonię około połowy XIV w. i sposoby jego przezwyciężenia⁶. J. Pařez przedstawił postać opata strahowskiego Jakuba ze Šternovic (1560–1579)⁷ a A. Rodlová – kanonika tegoż zgromadzenia, Adolfa Fischera (1782–1857) i jego twórczość dziejopisarską poświęconą Pradze⁸.

W tomie drugim P. Mat'ovčik zarysował dzieje premonstratenskiego klasztoru św. Krzyża w Lelesi (Słowacja) do 1355 r. (fundacja 1168–1196). Wypada zwrócić uwagę na dokonany przez autora przegląd najstarszych fundacji premonstratenskich na Węgrzech i Słowacji⁹.

Dzieje praskiego klasztoru św. Katarzyny przypomniał krótko J. Pařez w pracy poświęconej analizie i edycji urbarza klasztoru św. Katarzyny z 1414 r. zachowanego w rękopisie DF IV 6 biblioteki strahowskiej¹⁰. Przypomnijmy, że polski czytelnik dysponuje analizą

³ Zasygnalizujemy w tym miejscu właśnie wydany słownik klasztorów czeckich, który niebawem przedstawię polskiemu czytelnikowi oddzielnie: P. Viček, P. Sommer, D. Foltýn (i in.), *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

⁴ P. R. Pokorný, *Znak Strahovské kanonie*, s. 7–23.

⁵ Tenże, *Znaky klášterů v Českých zemích*, w: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w Turawie w dniach 8–11 V 1996 przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz (Opera ad historiam monasticam spectantia, Series I: Colloquia 2), Opole–Wrocław 1996 s. 259–264.

⁶ J. Čechura, *Urbář kláštera Strahov z roku 1410*, s. 25–44.

⁷ J. Pařez, *Jakub ze Šternovic, dosazený strahovský opat, a jeho hospodaření*, s. 45–62.

⁸ A. Radlová, *Strahovský premonstrát Adolf Fischer o Praze*, s. 63–74.

⁹ P. Mat'ovčik, *Premonštrátský kláštor sv. Kríža v Lelesi v rannom stredoveku (do r. 1355)*, t. 2 s. 7–32.

¹⁰ J. Pařez, *Urbář kláštera sv. Kateřiny na Novém Městě Pražském*, t. 2 s. 33–59.

usytuowania tego klasztoru w miejskim środowisku praskim pióra tegoż autora¹¹. Klasztor powstał na Nowym Mieście praskim w 1354 r. z fundacji Karola IV. W 1565 r., po wymarciu ostatnich przedstawicieli żeńskiego konwentu, przyłączony został do klasztoru św. Tomasza na praskiej Małej Stranie, który od początku sprawował nad nim opiekę¹². Zbieżność wezwania tej fundacji z założonym mniej więcej w tym samym czasie (przed 1363 r.) klasztorem na Kazimierzu Krakowskim powinna być wzięta pod uwagę w dyskusji nad początkami tego ostatniego¹³.

Także J. Pařez wydał nieznany dokument Władysława Jagiellończyka z 1478 r. dla opactwa benedyktynów w Ostrowie¹⁴, zarysowując zarazem losy tego – drugiego co do starszeństwa w Czechach – domu czarnych mnichów¹⁵ oraz mało poznanej kancelarii tego władcy¹⁶.

¹¹ Tenże, *Pražské kláštery mezi středověkem a novověkem, jejich pozice a specifika v městském organismu (Na příkladu premonštrátského Strahova a augustiniánské sv. Kateřiny)*, w: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, s. 453–461.

¹² Zob. monografię C. Straka, *Klášter sv. Kateřiny na Novém městě Pražském*, „Časopis katolického duchovenstva”, 59:1918 s. 22–26, 153–158, 279–283, 351–356, 527–530; 60:1919 s. 50–56, 164–169, 230–238 oraz J. Kadlec, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag. Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit Edition seines Urkundenbuchs*, Würzburg 1985; Tenże, *Die Klöster der Eremiten des hl. Augustinus in Böhmen und Mähren*, „Analecta Augustiniana” 56:1993 s. 161–218; Z. Hledíková, *Fundace českých kráľů ve 14. století*, „Sborník historický”, 28:1982 s. 5–51; P. Sommer, P. Viček, *Praha I – Malá Strana. Konvent obutých augustiniánů u kostela sv. Tomáše Apoštola*, w: *Encyklopedie*, s. 461–466.

¹³ Związczą wobec niejasnych przesłanek wskazujących na plany założenia w Krakowie także klasztoru żeńskiego. Literaturę zbiera W. Kolak, *Klasztor augustianów przy kościele św. Katarzyny w Krakowie*, Kraków 1982, który jednak na tę zbieżność wezwań nie zwrócił uwagi, za tradycją datując fundację klasztoru na 1343 r. – chyba zbyt wcześnie. Zob. Tenże, *Archiwum Augustianów w Krakowie w zasobie AP. Metody porządkowania i zawartość*, „Archeion” 78: 1984 s. 125–146 i K. Jelonek-Litewka, *Dokumenty pergaminowe z lat 1299–1867 z Archiwum Augustianów w Krakowie. Metody opracowania i ocena wartości*, tamże, s. 147–162.

¹⁴ J. Pařez, *Neznámá listina Vladislava Jagellonského pro Ostrovský klášter z roku 1478*, t. 2 s. 61–68.

¹⁵ W przeglądzie literatury autor pominął zarys F. Stehlíka, *Klášter sv. Jana Křtitele na Ostrově u Davle*, „Zprávy památkové péče” 7:1947 s. 137–142 oraz rozprawę P. Sommera, *Die Seitenkapelle der romanischen Basilika in Ostrov bei Davle*, „Památky archeologické” 85:1994 s. 82–107. Zob. też P. Sommer, *Davle–Ostrov*, w: *Encyklopedie*, s. 210–212.

¹⁶ Zob. J. Macek, *O listinách, listech a kanceláři Vladislava Jagellonského (1471–1490)*, „Sborník archivních prací” 2:1952 z. 2 s. 45–122.

Pavel Zahradník pisał o Antonim Dominiku Stoy i kongregacji iwanitów (XVII/XVIII w.)¹⁷ a Milan Hlinomaz o Theodorze Zahradníku (1864–1926), premonstratensie Strahowskim i pierwszym czechosłowackim ministrze komunikacji¹⁸.

2

Druga część: *Ex bibliotheca*, stanowi kontynuację wydawanego w latach 1966–1990 czasopisma „Strahovská knihovna”. Spis treści tego ostatniego sporządziła w dodatku do 1. tomu „Bibliotheca Strahoviensis” Jitka Bojanovská¹⁹. Znajdują się tu często cenne artykuły z zakresu dziejów nie tylko książki i biblioteki, ale i szkolnictwa, nauki oraz dziejów sztuki.

W t. 1. Mirjam Bohatcová²⁰ przy okazji próby odtworzenia życiorysu drukarza praskiego Jana Hada (1536–1543), czyli Gunthera Franza, kreśli obraz drukarstwa praskiego 1. połowy XVI w. Michałowi Peterle (1537–1588), znanemu drzeworytnikowi i drukarzowi praskiemu, uwagę poświęcił Pravoslav Kneidl²¹, zestawiając równocześnie liczący 96 pozycji katalog jego dzieł rytowniczych oraz druków wydanych przez oficynę M. Peterla i jego następców. Mniejsze znaczenie mają przyczynki Josefa Hejnica (*Balbínuov spor s Bernardem Ignácem z Martinic ve světle korespondence Rudolfa Maximiliána ze Šlejnic s Tomášem Pešinou z Čechorodu*)²² i Hermana Køllna (*Návštěvy dánského básníka Adama Oehlenschlägera v Čechách v letech 1806, 1817 a 1844*, s. 137–144).

W t. 2. H. Kølln²³ pisze na temat legendy dynastycznej Przemysłidów, Michaela Hájková²⁴ o jednokartkowych drukach czeskich z XV w. związanych z bullą odpustową Sykstusa IV z 1476 r. i jej egzemplarzem odnalezionym w jednym z rękopisów strahowskich, a Hedvika Kuchařová²⁵ o zachowanych w bibliotece stra-

¹⁷ P. Zahradník, *Antinín Dominik Stoy a kongregace ivanitiů*, s. 69–99. Zob. też D. Foltýn, *Ivaniti*, w: *Encyklopedie*, s. 123–124.

¹⁸ M. Hlinomaz, *PhDr. Theodor Zahradník*, s. 101–107.

¹⁹ *Systematický a jmenný rejstřík ke sborníku Strahovská knihovna*, ss. 15.

²⁰ *Hayd – Haden – Had: Tři jména jednoho tiskaře?*, s. 77–106.

²¹ *Michael Peterle, přední pražský dřevorytec a tiskař 16. století*, s. 107–133.

²² 2 listy z 1671 r. s. 134–136.

²³ *Přemyslovská pověst v Kristiánově legendě a v Kosmově kronice*, s. 111–123.

²⁴ ... *pro qualibet vice. Jednolistkové tisky XV. věku a odpustkový list Sixta IV.*, s. 123–130.

²⁵ *Slavnostní disputace a grafické listy teží v arcybiskupském semináři v Praze*, s. 137–143.

howskiej materiałach do dziejów Seminarium arcybiskupów praskich (XVII–XVIII w.). P. R. Pokorný²⁶ przedstawił działalność i ocalałe resztki biblioteki premonstratensa i dyplomaty Eliasza Czecha († po 1492), zaś Pavel Preiss²⁷ poświęcił obszerne studium malowidłom Franciszka Karola Palka (1724–1767) w klasztorach w Doksanach i na Strahowie

3

Trzecia część: *Miscellanea*, składa się przede wszystkim z dobrze prowadzonego działu sprawozdań i recenzji. Poprzedzają go tzw. *drobnosti*. W t. 1. stanowią je luźne uwagi dotyczące dziejów klasztoru premostratenskiego w Milevsku (fund. 1184/87), związane z prowadzonymi w nim pracami restauracyjnymi²⁸; informacja o faksymilowym wydaniu (1989 r.) tzw. *Biblii Kutnohorskiej z 1489 r.*²⁹ oraz spostrzeżenia na temat nowo odkrytego druku Fryderyka Milichtalera (1571 r.)³⁰. W t. 2. jest edycja aktu rezygnacji z godności opata Strahova złożonej przez Jakuba ze Šternovic (1560–1579)³¹ oraz przyczynek nt. biblioteki zamku Velké Meziříčci (Gromeseritz, budowa 1724–1730), oparty m. in. na katalogu z 1848 r.³² W tomie tym dział powyższy kończy, wydany jako „materiały”, katalog zrujnowanych i zniszczonych kościołów czeskich³³.

4

Poziom merytoryczny czasopisma jest zróżnicowany, na ogół jednak co najmniej zadawalający. Niewątpliwie ta ciekawa inicjatywa zasługuje na wsparcie, także ze strony badaczy polskich. Można mieć

²⁶ *Knihovna Eliáše Čecha*, s. 131–135.

²⁷ *Malby Františka Karla Palka v klášterech doksanském a strahovském*, s. 145–166.

²⁸ P. Břichaček, *Příspěvek k dějinám milevského kláštera o svědectví archeologie*, s. 146–148. Zob. też Tenže i P. Sommer, *Milevsko*, w: *Encyklopedie*, s. 364–370.

²⁹ P. Kneidl, *Faksimile Kutnohorské bible*, s. 149–150.

³⁰ J. Pařez, P. R. Pokorný, *Ještě jednou ke genealogickému stromu Fridricha Milichtalera*, s. 151–152. Zob. M. Bohatcová, *Strom přátelství krvního a jeho tiskař Fridrich Milichtaler*, „Strahovská knihovna”, 20/21:1986 [1990] s. 85–94.

³¹ J. Pařez, *Resignace strahovského opata Jakuba ze Šternovic*, s. 169–170.

³² P. Mašek, *Zámecká knihovna Velké Meziříčci*, s. 170–171.

³³ M. Sládek, *Značně zchátralé a zbořené kostely v Čechách*, s. 201–226.

nadzieję, że w przyszłości powiększone zostanie zarówno grono autorów jak i tematyka pisma, bowiem zbyt kurczowe ograniczanie się do problematyki dziejów i kultury premonstratensów nie wydaje się szczęśliwym rozwiązaniem.

Przyszłe numery pokażą, czy rocznik ten spadnie do pozycji jednego z tak licznych (w Europie Zachodniej) wydawnictw wewnętrzno-klasztornych, czy też wywalczy sobie oddzielne, ważne miejsce w obiegu naukowym — czego też wypada jego Redakcji³⁴ w tym miejscu życzyć.

³⁴ Adres: Strahovská knihovna, Klášter premonstrátů na Strahově, Strahovské nádvoří 1, 118 00 Praha 1.